

KWETSBAAR EN WEERBAAR - proeve van een metafysisch-filosofische benadering

Lustrumsymposium Wijsgerige Kring Eindhoven, 31 oktober 2023 - Palmyre Oomen

I. INLEIDING

- ‘kwetsbaar’ en ‘weerbaar’

Kwetsbaar \approx vatbaar voor verwonding/aantasting, fysiek of emotioneel // bereidheid daartoe.

Weerbaar \approx in staat om voor zichzelf op te komen / weerstand te bieden tegen aantasting.

- **Hartmut Rosa (1965-)**

Unverfügbarkeit (2020). Als tegenwicht tegen de heersende versnelling en vervreemding exploreert Rosa ‘resonantie’: een relatie waarbij het subject en de wereld antwoordend ten opzichte van elkaar staan.

Bepalend voor een resonantieverhouding is een moment van onbeschikbaarheid. Dit botst met de moderniteit. Resonantie impliceert aan de kant van het subject kwetsbaarheid en de bereidheid zich kwetsbaar te maken, omdat het bereid moet zijn om zich op een *niet te beschikken* wijze te laten raken en veranderen. Aan de kant van het object betekent onbeschikbaarheid dat de ander/het andere een eigenzinnige rest heeft (een niet te berekenen of beheersen weerstand biedt) en juist daardoor ons iets te zeggen heeft. Aldus Rosa.

- **Relationaliteit**

Kwetsbaar en weerbaar zijn bij uitstek relationele begrippen. We bekijken daarom een sterk relationele metafysica: de zgn ‘procesmetafysica’ van A.N. Whitehead, uitgewerkt in zijn *Process and Reality* (1929).

II. WHITEHEAD EN ZIJN METAFYSISCH PROJECT

- **Bio** (* 1861 Engeland - † 1947 USA)

wiskundige en logicus > filosofie van de natuurwetenschap en van de natuur > metafysica.

- **Aard van Whiteheads metafysica**

Whitehead: Speculatieve filosofie is de *poging* om een (aan bepaalde eisen voldoende) systeem van algemene ideeën te vormen in termen waarvan ieder element van onze ervaring kan worden geïnterpreteerd.

- **Whiteheads metafysisch project – inhoudelijke kennismaking**

In plaats van mechanistisch filosofie: ‘*philosophy of organism*’: ieder elementair werkelijk zijnde (*actual entity*) is een proces / een wording (of het resultaat daarvan) waarbij de actuele entiteit zichzelf vormt uit zijn oorzaken (analoog aan voedsel). Dus i.p.v. los en statisch: actief en wezenlijk gerelateerd.

Dit eigen maken of opnemen noemt Whitehead ‘*prehenderen*’. Het samengroeien van deze ‘toe-eigeningen’ (*prehensies*) tot een complexe eenheid is de zichzelf scheppende gebeurtenis.

- **Drie aandachtspunten uitgelicht**

A. Iedere actuele entiteit is een dus samengroeiing (cf. een zichzelf vormend mozaïek), en is zélf weer element voor nakomende gebeurtenissen. En zo voort! N.B. samengroeiing of synthese wordt ook ‘*contrast*’ genoemd.

B. Clusteringen van actuele entiteiten. Door hun onderlinge gerelateerdheid kunnen actuele entiteiten samenclusteren in tijd en ruimte. Bv. *societies* (die zichzelf handhavend zijn), zoals: temporeel-seriële draad / meerdere van zulke draden naast elkaar / complex gestructureerde society.

C. Ervaringsintensiteit en doel. Een verzameling materialen is op zichzelf geen voldoende voorwaarde voor een concrete synthese. Want: samenvoegen kan op vele wijzen, de ene synthese (‘*contrast*’) mooier / aantrekkelijker dan de andere. Bovendien: de verschillende elementen (prehensies) zijn niet zomaar compatibel. De wordende actuele entiteit moet in haar synthese daar een oplossing voor creëren: triviaal - of pijnlijk - of mooi (via contrasten van contrasten).

De synthesesmogelijkheid die hoogste ervaringsintensiteit impliceert wordt gevoeld als ‘subjectief doel’ / ‘lure’.

III. KWETSBAAR EN WEERBAAR

- **Kwetsbaar**

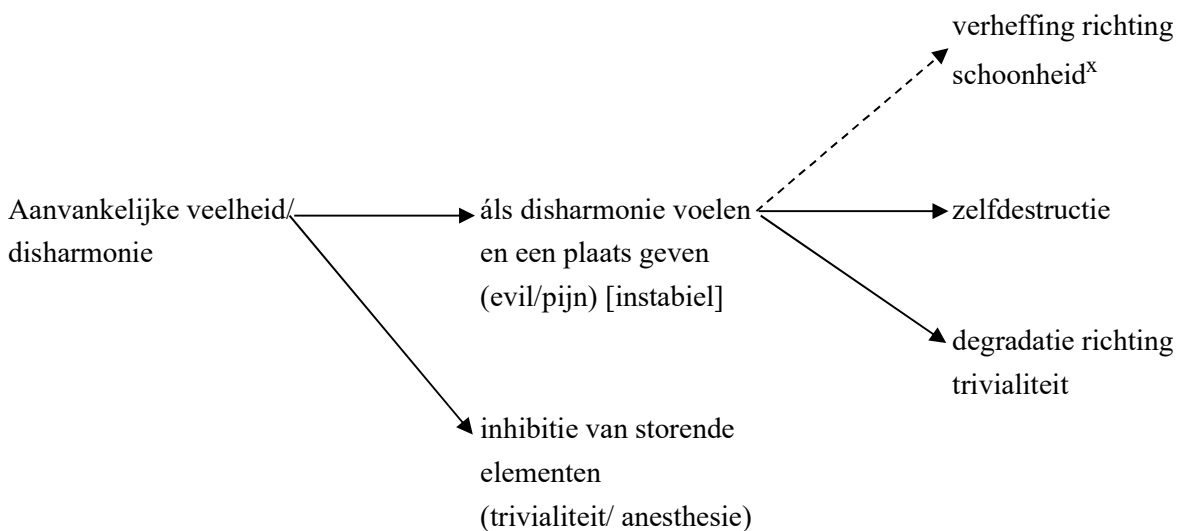
Banaal: Relationaliteit biedt vanzelfsprekend ruimte om te denken dat iets door iets anders beschadigd kan worden.

Dieper: Spreken van kwetsen/beschadigen impliceert een vergelijking: het beschrijft een toestand die minder mooi is dan ze zou kunnen zijn.

Waarom zou “je kwetsbaar opstellen” dan soms iets positiefs toevoegen? Waarom zou een wordend subject zich risicovol openstellen?

Antwoord: Omdat het voelen van discordantie niet uit hoeft te lopen op een B-kwaliteit synthese, maar soms juist een kans biedt op een ervaringsrijk resultaat, en dus ‘fortunate’ is.

Whitehead onderscheidt verschillende manieren waarop een individuele ervaringsgebeurtenis met een haar gegeven discordante veelheid kan omgaan:

^x Als dat lukt, dan is er op die manier met moeite en creativiteit – en dus juist *dankzij* de ervaring van discordantie – een grotere ervaringsintensiteit bereikt. “Progress is founded upon the experience of discordant feelings” (AI 257). Vandaar dat die aanvankelijk discordantie dan ‘fortunate’ kan heten.

Je kwetsbaar openstellen voor de invloed van het vreemde/andere is risicovol. Het kan je kapotmaken, of doen afstompen tot een verminderde, een triviale intensiteit. Maar het aanvankelijk versturende vreemde opent soms juist een weg naar grotere intensiteit.

- **Weerbaar**

Hoe afhankelijk ook van de gegevenheden (en dus kwetsbaar), het subject is er *niet de willoze speelbal van*.

Het vormt zichzelf uit de (eventueel discordante) veelheid, door daar tegenover een eigen subjectief standpunt (subjectief doel) in te nemen / door de gegevenheden vanuit een eigen ‘projet’ te zien (zou Sartre zeggen). Met beter of slechter resultaat.

Het weliswaar moeten doen met alles wat er is en zich aandient, maar tóch daar een eigen verhouding toe kunnen innemen – dat tekent weerbaarheid.

AFSLUITING